

Література:

1. Благодійний фонд «Карітас – Львів УГКЦ». URL : <http://caritas-lviv.org/> (дата звернення 29.11.2020).
2. Благодійний фонд «Карітас СДЄ УГКЦ». URL : <https://caritas-sde.org/> (дата звернення 29.11.2020).
3. Благодійний фонд «Карітас України». URL : <http://caritas.ua/karitas-v-ukraїni/> (дата звернення 29.11.2020).
4. Закон України від 5 липня 2012 р. «Про благодійну діяльність та благодійні організації». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення 29.11.2020).

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧОМУ МІСЬКОМУ НАСЕЛЕННЮ ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР

Олексій Ільїн

аспірант

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Дроздов В. В.

Радянська Ізмаїльська область почалася у 1944 р. В ході утвердження радянського ладу значні зміни відбулися в культурній, економічній та політичній сферах життя. Важливою частиною цих змін була колективізація сільського господарства та утвердження колгоспного ладу. Така економічна політика разом з повоєнною розрухою та посухою стали головними факторами, які викликали голод 1946-1947 рр. Враховуючи особливості радянської економічної системи, населення не мало можливості купити додаткові харчі в інших регіонах країни, а політичні мотиви зумовили відмову СРСР від зарубіжної допомоги. Значною в цих умовах була роль держави, яка забезпечувала організацію харчування населення як за картками, так і в формі безпосередньої допомоги голодуючим. При цьому роль держави є суперечною: саме радянська влада зіграла певну роль в організації голоду, одночасно державні інституції доклали певні зусилля для його подолання. Актуальність теми підвищує також необхідність розкриття ролі держави в організації та подолання голоду в умовах розпочатої в Україні декомунізації.

Дослідження голоду в Ізмаїльській області розпочалися у радянський період. Проблема допомоги голодуючим дітям Ізмаїльської області стала предметом наукової уваги А. Д. Бачинського [17, с. 132-133].

Значно розширилося коло досліджень голоду після розпаду СРСР. Ґрунтовно розкрив державну допомогу голодуючим у Росії, Україні та Молдавії російський історик В. Зима. Дослідник прийшов до висновку, що запізніла та неефективна допомога голодуючим з боку держави була однією з причин поширення голоду [12, с. 127-144, 153]. Молдовський історик І. Кашу вивчав питання допомоги з боку

держави голодуючому населенню МРСР. Він відзначав, що ця допомога була запізнюючою, розподілена з чисельними порушеннями та часто не доходила до населення [22, с. 220, 228, 254-255]. Українські дослідники в цілому дійшли висновку, що допомога голодуючим здійснювалася із постійними запізненнями та у недостатньому обсязі [18, с. 120; 19, с. 12; 24, с. 63; 26, с. 344].

В цілому, сучасні українські дослідники активно вивчають голод в Ізмаїльській області. Цією проблемою займалися такі дослідники, як В. Гордієнко та Г. Гордієнко [20, с. 72-80], Ю. М. Тельпис [25, с. 12-16], а також А. І. Кіссе [23, с. 288]. Низка аспектів повоєнного розвитку Південної Бессарабії була висвітлена на конференції, присвяченій голоду 1946-1947 рр., яка відбулася у травні 2017 р. в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті.

Метою дослідження є вивчення організації допомоги голодуючому населенню Ізмаїльської області, зокрема – дітям, дорослим та номенклатурі, розкрити форми цієї допомоги та її ефективність.

Встановлення радянської влади в Ізмаїльській області призвело до значних змін у повсякденному житті населення. Зокрема, змінилися форми організації харчування міського населення. На відміну від попереднього періоду, у повоєнні роки у міського населення було чотири основні джерела харчування: нормоване постачання, державна торгівля, базари та індивідуальна торгівля, а також власне господарство. У період голоду відбулося скорочення основних джерел постачання населення продовольством. Так, населення вже не могло прогодувати себе за допомогою власних господарств та власної праці. Крім того, обмеженою була й торгівля. 3 липня 1946 р. Ізмаїльський облвиконком ухвалив рішення щодо заборони колгоспникам, колгоспам та одноосібним господарствам Ізмаїльської області продавати та обмінювати зерно або хліб до виконання плану здачі зерна державі з урожаю 1946 р. [3, арк. 18-19].

Ніякої допомоги голодуючому населенню восени 1946 р. організовано не було. Певна увага приділялася організації харчування школярів. З 1 вересня 1946 р. всі школярі отримували щоденно 100 г хлібу та солодкий чай, в містах та районах були організовані столові та буфети з гарячими сніданками [16, арк. 153]. У зв'язку з посухою в області ще у вересні 1946 р. місцеве керівництво просило у РМ УРСР та ЦК КП(б)У надати допомогу дітям області. Станом на листопад 1946 р. для харчування дітей шкільного віку області були виділені харчі з фондів УНРРА [16, арк. 153-154]. Проте ці товари були завезені до області лише у грудні 1946 р. [15, арк. 20].

Поширення смертності в Ізмаїльській області почалося у жовтні 1946 р., у зв'язку з чим на обласному рівні почалося затвердження контингенту осіб на обов'язкове постачання хлібом. Контингент на нормоване державне постачання майже не змінювався та не охоплював всього населення області. Державне постачання за картками відбувалося в Ізмаїльській області з листопаду 1946 р. до жовтня 1947 р. Так, у листопаді 1946 р. на державному постачанні хлібом за

Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи

картками знаходилося 69 900 осіб у містах, 12 900 осіб у селах, 1 140 осіб у дитячих будинках, будинках немовлят та будинку інвалідів, всього – 83 940 У жовтні 1947 р. на державному постачанні хлібом за картками знаходилося 78 300 осіб у містах, 17 700 осіб у селах, 12 678 контингенту у дитячих будинках, будинках немовлят та будинку інвалідів, всього – 10 8678 [4, арк. 1; 5, арк. 158; 6, арк. 299; 7, арк. 264; 8, арк. 13; 9, арк. 58; 10, арк. 353; 11, арк. 44; 12, арк. 292; 13, арк. 325; 14, арк. 201].

Реальна допомога населенню з боку держави почала надаватися лише з січня 1947 р. та охоплювала 3 великі групи: дітей, особливо потребуючих дорослих та номенклатуру.

Організована допомога голодуючим дітям почалася лише після того, як 4 грудня 1946 р. Рада міністрів УРСР затвердила постанову № 2018-123 про надання допомоги дітям південних областей України. Відповідно до цієї постанови було затверджено контингент дітей, які повинні були отримувати державну допомогу, у кількості 55 тисяч осіб [16, арк. 140, 154]. В цілому, у грудні 1946 р. – січні 1947 р. всі діти шкільного віку, всього 69 тисяч осіб, отримували 100 г хліба та 20 г цукру або 40 г інших солодоців на день. Харчування дітей у грудні 1946 р. – першій половині січня 1947 р. здійснювалося за рахунок завезеної допомоги від УННРА, яку було виділено ще в листопаді [15, арк. 19-23]. В організації виконання цих постанов існували значні недоліки. По-перше, продовольство почало завозитися до області лише 5-10 січня 1947 р. По-друге, продовольство було завезене не на ті залізничні станції, мережа харчових пунктів була розгорнута зі значними затримками. По-третє, виділені продукти були завезені не повністю [15, арк. 19-23].

8 березня 1947 р. Облвиконком уклав рішення «Про додаткові заходи щодо надання допомоги харчуванням населенню» відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР № 217-16 від 26 лютого 1947 р. В області було додатково організоване харчування для 40 тисяч осіб, а саме для 13 000 школярів, 5 700 дошкільників, 6 300 дітей ясельного віку та 15 000 осіб дорослого віку. Отже, згідно з постановою від 4 грудня 1946 р. додаткове харчування було організоване для 55 тисяч дітей, а відповідно до постанови від 26 лютого 1947 р. – для 40 тисяч дітей та дорослих.

На виконання цих постанов з центру до області завозилася значна кількість продовольства, проте поступило воно до області в неповному обсязі: для 55 тисяч дітей не було завезено 13 т жирів та 24 т консервованих овочів; для 40 тисяч дітей – 20 т консервованих овочів, 122 т пульпи, 400 т свіжої картоплі; для особливо нужденного дорослого населення – 323 т крупи (продзерно), 18,6 т жирів, 44 т консервованих овочів, 122 т пульпи, 1 375 свіжій картоплі, 298 т м'яса [16, арк. 141-142].

Допомога дорослому населенню, на відміну від допомоги дітям, здійснювалася в набагато меншому обсязі. Організована допомога дорослим в Ізмаїльській області почалася лише після затвердження постанови від 4 грудня

1946 р. Відзначимо, що допомогу отримувало не все доросле населення, а лише ті, хто був віднесений до категорії «особливо нужденні». Відповідно до цієї постанови, на початку січня 1947 р. в області вже було організовано 195 харчувальних пунктів, у яких харчувалося 87 тисяч дорослих. Надалі контингент дорослих, які отримували додаткове харчування збільшився. Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР та ЦК КП(б)У від 22 березня 1947 р. та від 1 квітня 1947 р., контингент мережі столових споживчої кооперації мав бути збільшеним до 193 тисяч осіб, а порція хліба – до 200 г. на особу. Проте у зв'язку з тим, що до області не було завезено муки, контингент був збільшений лише до 163 тисяч осіб, а порція хліба – на 150 г на день. Пік державної допомоги дорослим припадає на квітень-травень 1947 р., коли допомогу отримувало 148 тисяч дорослих. У червні відбулося зменшення кількості осіб, які харчувалися безкоштовно, до 138 тисяч. на 2 тисячі була зменшена кількість школярів та дошкільнят, на 3 тисяч – ясельників. Обід на одну особу мав коштувати не більше 2 рублі, проте у травні обід коштував більше 4 рублів. Це призвело до зменшення контингенту на безкоштовне харчування та відповідно зменшення контингенту дорослого населення, яке отримувало допомогу.

Оцінити ефективність державної допомоги населенню можливо за допомогою зіставлення демографічних показників та обсягів державної допомоги населенню. Як видно з таблиці 5, голод в Ізмаїльській області почався у листопаді 1946 р., коли стали збільшуватися показники смертності та знижуватися показники народжуваності. У серпень абсолютні показники приросту міського населення склали 207 осіб, вересень – 225 осіб, жовтень – 155 осіб, листопад – 63 осіб, грудень він став від'ємним і склав – 106 осіб, січень – 273 осіб, лютому – 473 осіб, березні – 753 осіб, квітні – 490 осіб, травні – 315 осіб, червень – 302 осіб, липні – 372 осіб, серпні – 311 осіб, вересні – 185 осіб, жовтні – 75, листопаді – 63, грудні – 75 [1, арк. 4; 2, арк. 32]. Починаючи з грудня 1946 р., абсолютний приріст населення став від'ємним і поступово знизився, сягнувши – 753 особи на місяць у березні 1947 р. При цьому державна допомога особливо потребуючому дорослому міському населенню почала надаватися з січня 1947 р., а школярам – з грудня 1946 р. Покращилася ситуація лише з вересня 1947 р., після нового врожаю. В цей час показники абсолютного приросту стали вищими, ніж – 100 осіб на місяць, а в цілому позитивним абсолютний приріст населення став лише у 1948 р.

Суттєве збільшення смертності почалося у жовтні 1946 р., тоді ж місцева влада зробила перші кроки з допомоги дітям, а саме – просила центр збільшити поставки продовольства до області для забезпечення шкіл. В цей же період почалося затвердження на обласному рівні певного контингенту осіб на обов'язкове постачання хлібом, в основному міського населення, причому – не всього. Ніякої іншої допомоги в цей період міському населенню не надавалося, крім того, не створювалося ніяких резервів всередині області для забезпечення населення. Від'ємним абсолютний приріст населення став у грудні 1947 р., цього ж

місяця до області за вказівкою з центру було вперше надіслано допомогу. Проте в недостатньому та не повному обсязі і зі значними затримками. Можливо простежити кореляцію між обсягом державної допомоги та смертністю. Так, пік смертності у містах припадає на січень-березень 1947 р., коли державну допомогу отримувало всього 95 тисяч дорослих, 30 тисяч школярів, 12 тисяч дошкільнят та 10 тисяч ясельників. В травні-червні 1947 р. кількість осіб, які отримували державну допомогу, суттєво збільшилася, одночасно відбулося скорочення смертності. В липні 1947 р. контингент на безкоштовну державну допомогу зменшився, а смертність – збільшилася. Суттєве зменшення смертності почалося лише у серпні-вересні 1947 р., після нового врожаю.

Отже, допомога голодуючому населенню Ізмаїльської області з боку держави не була ефективною та достатньою в умовах голоду. Початок голоду приходиться на кінець осені 1946 р., тим не менш, в цей період ніякої допомоги місцевому населенню не надавалось. Пік голоду приходиться на першу половину 1947 р., в цей же період починається допомога особливо голодуючому населенню області. Найбільший обсяг допомоги припадає на травень та червень 1947 р., в ці ж місяці абсолютна кількість смертей була найменшою в 1 половині 1947 р. Проте в подальшому обсяги допомоги скорочуються, внаслідок чого смертність знову зростає. Зменшення кількості померлих починається лише після нового врожаю. Таким чином, не ефективна, не своєчасна та не повна державна допомога була однією з причин голоду 1946-1947 рр. та значних людських втрат.

Література:

1. ДАОО, ф. Р-7729, оп. 1, спр. 20, 45 арк.
2. КУІА, ф. Р-424, оп. 1, спр. 921, 33 арк.
3. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 77, 76 арк.
4. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 112, 241 арк.
5. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 113, 194 арк.
6. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 114, 330 арк.
7. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 148, 313 арк.
8. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 150, 323 арк.
9. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 153, 505 арк.
10. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 154, 349 арк.
11. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 157, 323 арк.
12. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 158, 283 арк.
13. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 159, 359 арк.
14. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 162, 444 арк.
15. ЦДАГО, ф. 1, оп. 46, спр. 1562, 247 арк.
16. ЦДАГО, ф. 1, оп. 46, спр. 2319, 194 арк.

17. Бачинский А. (1984). В семье советской. Социалистическое строительство в приднубайских землях Украинской ССР. Киев-Одесса: Головное изд-во объединения Вища школа. 172 с.
18. Веселова О. (2006). Післявоєнна трагедія: голод 1946-1947 рр. в Україні. УІЖ. 6. С. 98-124.
19. Волков И. Засуха, голод 1946-1947 годов. *История СССР*. 4. 1991. С. 3-19.
20. Гордієнко В., Гордієнко Г. (2018). Діти в Ізмаїльській області під час голоду 1946-1947 рр. *Емінак*. 2(1). С. 72-80.
21. Зима В. (1996). Голод в СССР 1946-1947 годов: Происхождение и последствия. М.: Институт Российской истории РАН. 265 с.
22. Кашу И. (2014). Голод 1946-1947 гг. в Молдавской ССР: причины и последствия. *З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ*. С. 211-256.
23. Кіссе А. (2006). Відродження болгар України. Нариси. Одеса: Optimum, 288 с.
24. Ковпак Л. (2008). Голод 1946-1947 рр. в Україні: влада і людина. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст.* С. 57-64.
25. Тельпис Ю. (2000). Голод 1946-1947 годов в Приднубайском крае. *Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту*. С. 1-16.
26. Шаповал Ю. (2007). Голод 1946-1947 років в Росії та в Україні: потреба порівняльного аналізу. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр.* 6(1). С. 337-349.

**БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ
КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ БЕССАРАБІЇ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

Олександр Михайлов

кандидат історичних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Зростання в сучасних умовах різних форм благодійної діяльності, матеріальної допомоги, беззаперечно, потребує залучення історичного досвіду. В цьому контексті звертається вага дослідників на пореформений період, коли благодійність стала сприйматися як «прояв співчуття до ближнього і моральний обов'язок заможного поспішати на допомогу тому, хто потребує допомоги». Важливою рисою того часу стала розгалужена система кредиту, яка також сприяла розвитку добродійності.

Мета даної тези – на основі архівних даних та наукових розвідок розкрити рівень благодійної діяльності представників кредитно-банківської системи Бессарабської губернії у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.